

Eija Aho

OM TONALA DRAG I DIALEKTERNA I ÅBOLAND

Inledning

De svenska dialekterna i Finland indelas vanligen enligt landskap eller region i nyländska, åboländska, åländska och österbottniska dialekter. Vidare delas dialekterna i tio mindre områden, en indelning som baserar sig på olikheter i folkmålen, men också ofta följer gränserna för gamla administrativa områden som häradet och medeltida storsocknar. De tio dialektområdena kallas östra, mellersta och västra Nyland, östra och västra Åboland, östra och västra Åland samt södra, mellersta och norra Österbotten. – Enligt en annan äldre tradition delas dialekterna utgående från dialektala kriterier i två grupper: sydfinländska och nordfinländska. Gränsen går i Åboland, ungefär mellan Nagu och Korpo. På så sätt räknas Nyland och östra Åboland till den sydfinländska dialektgruppen, medan södra och västra Åboland, Åland och Österbotten hör till den nordfinländska. De nordfinländska dialekterna har i högre grad än de sydfinländska dialekterna påverkats av språkliga förändringar västerifrån. De finlandssvenska dialekterna i olika landsändar skiljer sig så mycket att det kan vara svårt för nylnningar att förstå österbottniska dialekter och tvärtom. (Ahlbäck 1971: 5–18; Harling-Kranck 1981: 67 och 1998: 139–140; Hultman 1939).

Inom svensk fonetik (Gårding & Lindblad 1973; Gårding 1977) har de finlandssvenska dialekterna traditionellt hänförs till gruppen östsvenska dialekter. I en allmänsvensk indelning hänförs alla finlandssvenska dialekter till samma östsvenska grupp (Wessén 1969). Dialekterna i västra Nyland har senare lyfts fram som en särskild grupp (Selenius 1972). Ibland (se t.ex. Bruce 2004) har de finlandssvenska dialekterna grupperats i sydfinländska och nordfinländska även inom svensk prosodisk forskning. Kännetecknande för de finlandssvenska dialekterna är avsaknaden av betydelseskiljande accentdistinktion. Man har dock bevisat att det finns markant prosodisk variation mellan olika delar av det svenskspråkiga området i Finland (Selenius 1972 och 1978; Tevajarvi 1982; Svärd 2001; Berg 2002; Kim 2006; Aho 2008a, 2008b och u.u.). I de flesta av de finlandssvenska dialecterna har tvåaccentsystemet försvunnit, men åtminstone några dialekter i västra Nyland har bevarat betydelseskiljande ordaccent (Selenius 1972 och 1978; Berg 2002). I dialekterna i Närpes och Solf i södra Österbotten har man funnit akustisk realisation av en tvåtoppig grav accent, men den

betydelseskiljande accentdistinktionen upprätthålls antagligen inte längre (Svärd 2001; Aho u.u.). Selenius (1978) har funnit likadana spår av ett två-accentssystem även i dialekten i Kimito i östra Åboland. Dialekten där uppvisar både entoppiga och tvåtoppiga tonkurvor utan accentdistinktion.

Den svenska prosodiska modellen för dialekterna har fyra parametrar som är viktiga för beskrivningen av en dialekttyps tonala identitet. Den första parametern är ordaccenternas tonala mönster och läge i tiden i relation till den betonade stavelsen i ett ord. Den andra parametern är sammansatta ords melodi. Sammansatta ords tonala mönster kan vara likadant som eller annorlunda än enkla ords tonala mönster beroende på dialekten. Den tredje parametern som skiljer de svenska dialekterna åt är fokal accent, dvs. den tonala realiseringen av fokusering. Med fokusering menas prominens eller den traditionella termen satsbetoning. I dialekterna med en tvåtoppig ordaccent framträder fokusering som en extra tonal gest efter själva accentgesten. I de entoppiga dialekterna realiseras fokus enbart som ett större tonalt omfång för accentgesten. Fokusrealiseringen är inte bara lokal utan den påverkar även i frasen globalt. I finlandssvenskan anses fokus realiseras som en större accentgest på den huvudbetonade stavelsen i ordet. Den fjärde parametern vid jämförelse av dialekterna är frasintonation. (Bruce 1977; Bruce & Gårding 1978, Gårding & Bruce 1981; Bruce 2001, 2003 och 2004). Ett viktigt drag som skiljer dialekterna åt anses vara formen av det tonala mönstret mellan accenterna i frasen (Bruce 2004; Bruce m.fl. 2007). Tidigare jämförde man typiskt intonationsmönstren i påståendefraser.

Syftet med den här artikeln är att öka den knappa kunskapen om den prosodiska variationen bland de svenska dialekterna i Finland. Jag beskriver tonala drag i några dialekter i Åboland (karta 1). Åboland omfattar skärgården utanför Åbo. Av de östra åboländska dialekterna behandlar jag dialekterna i Kimito, Pargas och Västankfjärd. Dialekten i Nagu representerar de västra åboländska dialekterna. Mitt mål är att söka komma åt tonal identitet för dialekttyper i Åboland och jämföra resultaten med svenskan i andra dialektområden i Finland samt med de svenska dialekttyperna i den svenska prosodiska typologin. Forskningsresultaten är kvalitativa och kräver vidare undersökningar.

Karta 1. De undersökta dialekterna i Åboland (SLS/Spara talet).

Material och metod

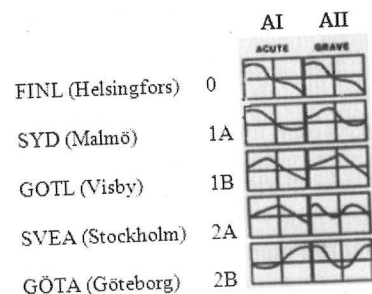
Huvuddelen av materialet i denna undersökning härstammar från Svenska litteratursällskapets språkarkiv. Inspelningarna har gjorts 1958–1987 och 2005–2007. Materialet är naturligt tal och består av intervjuer, berättelser och samtal mellan informanterna. De flesta informanterna är gamla eller äldre män och kvinnor, men i det nya materialet vid SLS (Spara talet) ingår även tal av unga personer. Jag har analyserat dialektprov av fem personer från Pargas och Nagu samt fyra personer från Kimito. Från Västankfjärd har jag två informanter av vilka bara en talar dialekten. Nästan alla de yngre informanterna i hela materialet talar en svenska som är närmare det finlandssvenska standardspråket än en dialekt, men de flesta har dock några tonala drag som är dialektala. Utöver materialet från SLS har jag använt material som jag själv har insamlat i Pargas vintern 2005. Informanterna i detta material är två äldre kvinnor och en medelålders man. Materialet innehåller intervjuer och spontana berättelser under intervjuerna. Av varje informant har jag analyserat tal på omkring en halv timme.

Exemplen på det finlandssvenska standardspråket har jag plockat ur en intervju som jag har spelat in i laboratoriet vid Institutionen för talvetenskaper vid Helsingfors universitet samt ur presentationer av dialekterna på CD-skivan som hör till boken *Från Pyttis till Nedervetil*, sammanställd av Gunilla Harling-Kranck (1998). Jag har analyserat forskningsmaterialet

auditivt och akustiskt-fonetiskt. Först har jag lyssnat på materialet och försökt överväga vad det är i dialekten som förorsakar den främmande accent som jag hör i den. Därefter har jag studerat främst rörelserna av grundtonen (F0). De akustiska analyserna har gjorts med dataprogrammet Praat (Boersma & Weenik 2008).

Ordaccenterna i Gårdings accenttypologi och i dialekterna i Åboland

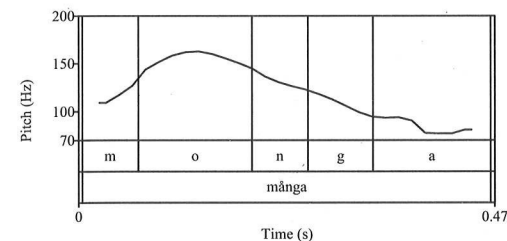
Den svenska accenttypologin (Gårding & Lindblad 1973; Gårding 1977) baserar sig på ett tvåstavigt ord, som har huvudbetoningen på första stavelsen. Ordet är uttalat separat och är således satsbetonat eller fokuserat. Obetonade ord har annorlunda tonkurvor (Bruce 1977). I den svenska prosodiska modellen behandlas även timingen av en accentgest i obetonade ord (Bruce 1977; Gårding & Bruce 1981), medan jag i denna artikel enbart behandlar ordaccenter som är fokuserade (betonade). Skillnader mellan olika dialekter grundar sig på tonkurvornas form, tontopparnas läge i tiden och antalet tontoppar. Det finns fem olika dialekttyper: en utan accentdistinktion, två entoppiga typer och två tvåtoppiga (figur 1). T.ex. Stockholmsområdet hör till grupp 2A, som har entoppig accent I (akut) och tvåtoppig accent II (grav). Finlandsvenskan är klassificerad i grupp 0, som omfattar de accentlösa dialekterna, dvs. dialekter som saknar en betydelseskiljande accent (Gårding och Lindblad 1973). I gruppen för finlandsvenskan har både sammansatta och icke-sammansatta ord likadana tonkurvor (Bruce 2001).

Figur 1. Svenska dialekttyper (efter Gårding 1977).

I gruppen för finlandsvenska (0) faller tontoppen hos den betonade stavelsen i mitten av vokalen. På den andra stavelsen finns en försvagning av den nedåtgående kurvan. Svenskan i Helsingfors och många andra

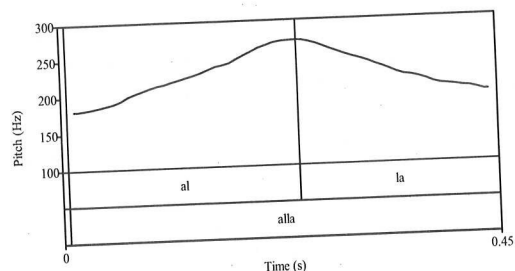
svenska varianter i södra Finland hör till denna grupp, men tontoppen kan falla även senare i vokalen. Figur 2 visar en typisk grundtonskurva av ett initialbetonat tvåstavigt ord i det finlandssvenska standardspråket. Ordet *många* är i frasfinal fokuserad position. Intonationsmönstret i figuren är i enlighet med grupp 0 i den svenska accenttypologin (figur 1). De flesta dialekterna i mellersta och östra Nyland har nästan likadan ordaccent (Aho 2008a; Kim 2006).

Figur 2. Ordaccent i ordet *många* i det finlandssvenska standardspråket.

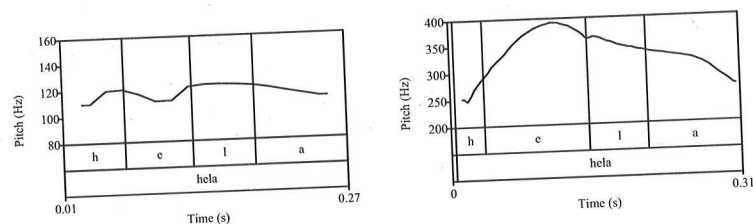
Enligt Selenius (1984) har dialekten i Kimito i östra Åboland två olika accenter, men de förekommer osystematiskt. Mitt material visar detsamma. Även dialekterna i Pargas och Västanfjärd visar både entoppiga och tvåtoppiga tonkurvor. Den betydelseskiljande accentdistinktionen upprätthålls dock inte längre. Användningen av olika accenter är slumpmässig. Dialekterna i Pargas och i Kimito visar likadana tonala mönster i de ord som analyserats. Materialet från Västanfjärd är så litet att typiska drag är svåra att finna, men på grund av en auditiv analys verkar dialekten höra till samma grupp som de andra dialekterna i östra Åboland.

Ordet *alla* i figur 3 visar en tonkurva som är vanlig i de båda dialekterna. Ordet är i frasfinal fokuserad position. I rikssvenskan har ordet *alla* accent II. Mönstret i figur 3 är likadant som i accent II (grav) i Gotland (grupp 1B i figur 1). Tontoppen faller på stavelsegränsen. Accent I (akut) i Stockholmsnejden är av samma typ. Exemplet är plockat ur mitt eget material från Pargas (Pargas 2005). Informanten är en äldre kvinna som berättar om sin barndom. Denna typ av ordaccent förekommer hos de flesta informanterna i materialet från Kimito och Pargas. Även enligt Kim (2006) är en stigande ton i den betonade stavelsen av fokuserade ord typisk för dialekterna i östra Åboland. Detta drag tycks vara den faktor som ger dialekten sitt särdrag även hos sådana informanter som annars talar nästan standardspråk.

Figur 3. Ordet *alla* i dialekten i Pargas.

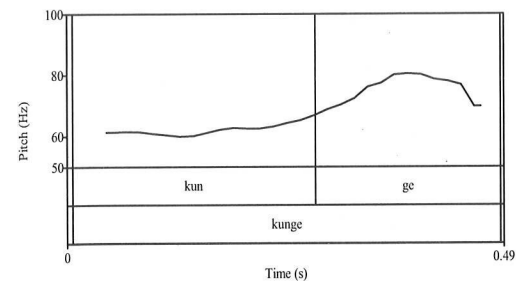
Utöver mönstret i figur 3 visar dialekterna i Pargas, Kimito och Västanfjärd ofta tvåtoppiga ordaccenter i sådana ord som i rikssvenskan har accent II. I figur 4 har vi ett exempel på detta. Ordet *hela* är i fokuserad position i mitten av frasen *de var hela vinterkrige*. Informanten är en äldre kvinna (Pargas 2005). Tonförloppet påminner om tvåtoppig accent II i de dialekter som talas i Stockholmsområdet (se figur 1). För jämförelsens skull ges till höger samma ord i Liljendaldialekten i östra Nyland (Aho 2008a). Detta tonala mönster följer den finlandssvenska modellen. Ordet står i början av frasen *hela mitt liv ha jag bodd i tetta (.) byijin*, 'hela mitt liv har jag bott i den här byn'. Skillnaden mellan orden är uppenbar.

Figur 4. Ordet *hela* i dialekterna i Pargas till vänster och Liljendal till höger.

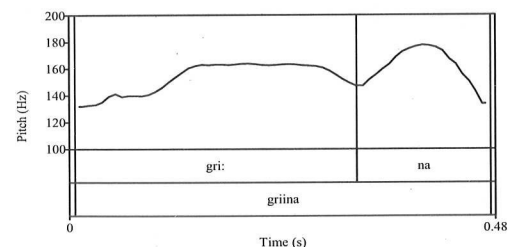
Den tredje förekommande typen av ordaccent i materialet från östra Åboland är ett mönster med tontoppen på den obetonade stavelsen (figur 5). Exemplet i figur 5 är ur mitt eget material från Pargas. Talaren är en medelålders man. Ordet *kunge(n)* är i frasfinal fokuserad position i frasen *om man tenkär till exempel på svenska kunge(n)*. Ordet *kungen* har i rikssvenskan accent I. Denna typ av ordaccent förekommer också i dialekten i Nagu. Även dialekten i Solf i mellersta Österbotten visar ofta ordaccent av samma typ som i figur 5 (Aho u.u.). (Observera att en tontopp på den obetonade

stavelsen inte kan ses om ordet är obetonat; den andra tontoppen förekommer således endast såsom frasantent; jfr Bruce 1977).

Figur 5. Ordet *kunge(n)* i fokuserad frasfinal position i dialekten i Pargas.

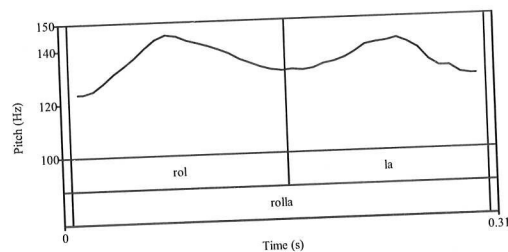
Nagu är Pargas västra grannkommun. Dialekten i Nagu hör traditionellt till gruppen västra Åboland (Ahlbäck 1971; Harling-Kranck 1981 och 1998: 141). Även min forskning visar att prosodin i Nagu avviker från prosodin i dialekterna i östra Åboland. Samma dialektala drag som förekommer osystematiskt i dialekterna i östra Åboland förekommer mera regelmässigt i dialekten i Nagu. Prosodin i dialekten i Nagu låter mer som rikssvenska än det finlandssvenska standardspråket, som har bara en typ av accent. Dialekten i Nagu har vanligen två tontoppar i sådana ord som i rikssvenskan har en tvåtoppig accent II. Figur 6 visar ett sådant exempel. Ordet *griina* är fokuserat i frasen *han stood där och griina* 'Han stod där och grinade'. I fokuserad frasfinal position får den sista stavelsen i ordet högre tontopp än den första stavelsen. Informanten är en äldre man (Spara talet).

Figur 6. Ordet *griina* i dialekten i Nagu. Ordet är fokuserat och i slutet av frasen.

Om det fokuserade ordet som i rikssvenskan har accent II är i mitten av frasen är tontopparna i ordet vanligen nästan lika höga i båda stavelserna. I

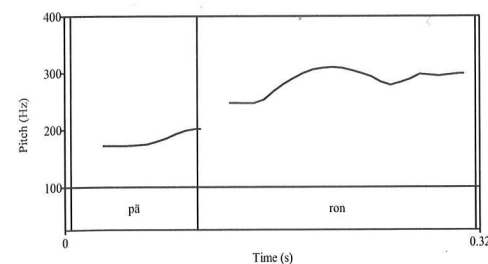
figur 7 ser vi ett sådant ord. Ordet *rolla* 'rulla' är betonat i mitten av frasen *utan han rolla sej i land*. Informanten är densamma som i figur 6.

Figur 7. Ordet *rolla* i dialekten i Nagu.

De ord som i rikssvenskan har accent I har i dialekten i Nagu vanligen ett stigande tonalt förlopp av samma typ som sådana ord i dialekterna i Pargas och Kimito (se figur 5). Även den typ som har tontoppen på stavelsegränsen (se figur 3) förekommer ibland. Även om dialekten i Nagu således tycks ha behållit fler gamla prosodiska dialektala drag än dialekterna i Kimito, Pargas och Västansfjärd är användningen av ordaccenter växlande både mellan individer och hos samma person. Den fallande tonen genom hela ordet som är typisk för det finlandssvenska standardspråket förekommer dock sällan (jfr Kim 2006).

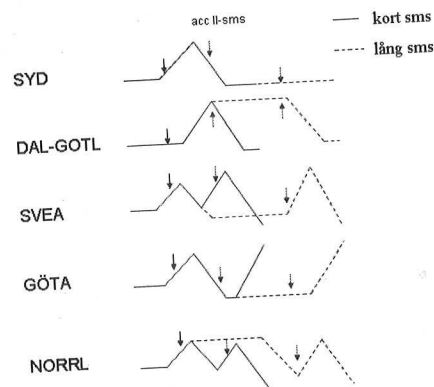
Om det finns en betydelseskiljande ordaccent i Nagu kan jag utgående från mitt forskningsmaterial inte vara säker på. Materialet innehåller dock åtminstone ett fall som har en betydelseskiljande ordaccent. Ordet *päron* kan ha två olika betydelser. Ordet *päron* i betydelsen 'frukten päron' har generellt i svenskan i Finland tontoppen på första stavelsen. Om tontoppen är på andra stavelsen i Nagu betyder ordet 'potatis' (figur 8). I materialet används ordet *päron* i betydelsen 'potatis'. Ordet är första ledet av en fokuserad sammansättning i mitten av frasen men det uttalas på samma sätt som det enkla ordet *päron* 'potatis'. Denna skillnad gäller enligt min uppfattning också till exempel för dialekten i Ekenäs i västra Nyland. Ordaccentskillnaden har verifierats med flera informanter.

Figur 8. Ordet *päron* 'potatis' i dialekten i Nagu.

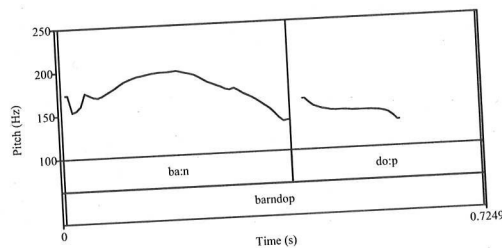
Ordaccent i sammansatta ord

Ett avgörande drag i den svenska prosodiska dialekttypologin (Bruce 1977; Bruce & Gårding 1978; Bruce 2001 och 2004; Bruce m.fl. 2007) är huruvida sammansatta ord skiljer sig tonalt från enkla ord. Enligt den här typologin är det ingen skillnad mellan enkla och sammansatta ord i finlandssvenskan. Till exempel i dialekterna i Stockholmsområdet har sammansatta ord alltid (tvåtoppig) accent II (SVEA i figur 9). Det tonala förloppet i en sammansättning liksom i ett enkelt ord realiserar enligt modellen enbart om sammansättningen är fokuserad och i slutet av en fras (Bruce 1977). I figur 9 ges stiliserade tonförlopp för korta och långa sammansatta ord (sms) med accent II i de svenska dialektgrupperna. Finlandssvenskan är inte med eftersom den inte anses ha ord med accent II. I dialekterna i Malmö med omgivning (SYD) har de korta och långa sammansatta orden ett likadant tonförlopp. De tre andra dialektgrupperna har olika tonala mönster för korta och långa sammansättningar (figur 9). De tvåtoppiga dialekterna (SVEA, GÖTA och NORRL) har en tontopp på den sista stavelsen av ett sammansatt ord.

Figur 9. Stilerade tonförlopp för sammansatta ord (sms) i de svenska dialekterna i Sverige. Pilarna visar gränsen mellan konsonanter och vokaler i stavelsen (Bruce 2001).

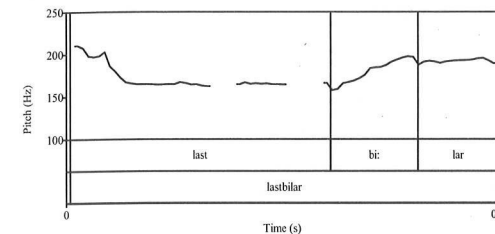
Tonförloppet för sammansättningarna i det finlandssvenska standardspråket och de flesta svenska dialekterna i södra Finland är likadant som ordaccenten i den svenska modellen för finlandssvenskan (figur 1). Både korta och långa sammansatta ord har bara en tontopp som faller på den första betonade stavelsen. Därefter går tonhöjden ned mot slutet av orden (figur 10).

Figur 10. Ett sammansatt ord, *barndop*, i det finlandssvenska standardspråket (Harling-Kranck 1998:58).

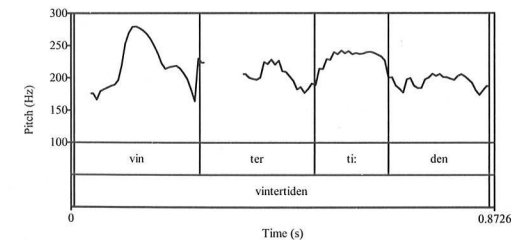
Sammansättningarnas tonala förlopp i de undersökta dialekterna i Åboland avviker i flera avseenden från det finlandssvenska standardspråket. Variationen i fokuserade sammansatta ord inom en dialekt är mindre än mellan fokuserade enkla ord. Dialekterna i östra Åboland visar ofta en fallande ton i första ordledet om det är enstavigt. I rikssvenskan har enstaviga ord accent I. I början av andra ledet av sammansättningen stiger tonen och ofta håller den

sig uppe till slutet av ordet (figur 11). Ingen av de fyra svenska huvudgrupperna för sammansatta ord har ett tonalt förlopp av den här typen (figur 8). Figur 11 visar ett exempel från dialekten i Kimito. Det sammansatta ordet *lastbilar* är fokuserat i slutet av frasen *å sjuttions nätta lastbilar*. Frasen är uttalad av en äldre kvinna (Språkarkivets äldre samling). Frasen följs av en bisats och kan därför tänkas ha en hög ton på sista stavelsen. Det tonala mönstret av denna typ förekommer dock även i slutet av talturen. Förutom detta tonala mönster har sammansatta ord ofta samma typ av tonalt förlopp som det finlandssvenska standardspråket. Särskilt i det nya materialet (Spara talet) kan samma talare använda både dialektala och högspråkliga intonationsmönster i sitt tal.

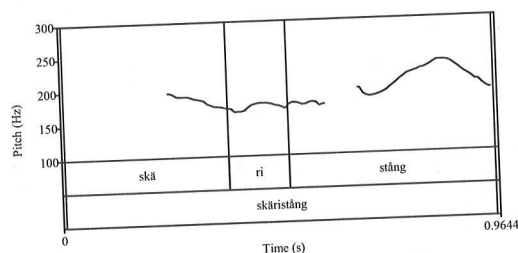
Figur 11. Sammansättningen *lastbilar* i frasfinal position i dialekten i Kimito.

I materialet från östra Åboland är det vanligt att långa sammansatta ord har en tontopp på den betonade stavelsen i båda leden av sammansättningen. Den andra stavelsen i båda leden kan ha en tontopp till som kan vara lika hög som i den första stavelsen men den kan också vara mindre framträdande. De tonala mönstren för enkla och sammansatta ord är i detta fall likadana (figur 12). Informanten är en äldre kvinna (Pargas 2005).

Figur 12. Det sammansatta ordet *vintertiden* i dialekten i Pargas. Frasen är i början av frasen i fokuserad position.

Tonförloppet i sammansatta ord i dialekten i Nagu skiljer sig från dialekterna i östra Åboland. De tvåstaviga sammansatta orden är ofta likadana men melodiförloppet i längre sammansatta orden visar ett annorlunda mönster. I frasfinal position faller vanligen en tontopp på den sista stavelsen i en sammansättning. Den betonade stavelsen i första ledet har i allmänhet en fallande ton genom hela stavelsen men kan även ha en tontopp. Det rikssvenska standardspråket och dialekterna i närheten av Stockholm har alltid i sammansatta ord två tontoppar (SVEA, figur 4). Ett exempel i figur 13 visar ett trestavigt sammansatt ord i dialekten i Nagu. Ordet *skärstång* 'mid-sommarstång' är fokuserat i slutet av en fras som följs av en bisats. Exemplet är ut Språkarkivets äldre samling.

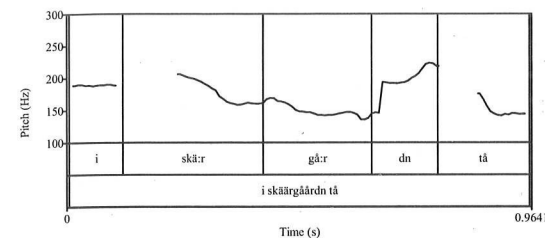
Figur 13. Tonförloppet för ett sammansatt ord *skärstång* i dialekten i Nagu.

Prosodisk frasering

För att kunna undersöka prosodin bör man frasera eller gruppera forskningsmaterialet i analyserbara enheter. Den prosodiska fraseringen strukturerar tal i enheter som liknar de grammatiska kategorierna men som inte alltid sammanfaller med dem. De tre viktigaste faktorerna i prosodisk frasering är prominens, gränssignalering och koherens. Med prominens avses framhävnings av vissa delar i tal. På varje nivå i den prosodiska hierarkin är vanligen en del framhävd. Framhävnings görs med många olika prosodiska medel men den tonala framhävnings är en av de viktigaste. Ett ord eller ett prosodiskt ord i svenskan framhävs genom accentuering. I en prosodisk fras eller i ett prosodiskt yttrande görs framhävnings genom fokusering. Prominensen i en svensk fras signaleras med antingen en extra tontopp efter själva accentgesten i frasen eller med en större tonal gest på den accentuerade stavelsen. Koherens i tal signaleras huvudsakligen med ett sammanfattande tonalt mönster. Den prosodiska fraseringen av tal görs delvis språkspecifikt och

delvis på samma sätt oberoende av det undersökta språket (se t.ex. Bruce 1998; Aho & Yli-Luukko 2005).

Den prosodiska fraseringen av dialektalt material är inte entydig. Prosodiska helheter och prominensnivåer kan vara svåra att definiera och de kan överlappa. I figur 14 ges ett exempel som samtidigt är en prosodisk fras och ett prosodiskt ord. Den innehåller enbart ett innehållsord. Frasen *i skärgården då* 'i skärgården då' är uttalad av en äldre kvinna i Nagu (Språkarkivets äldre samling).

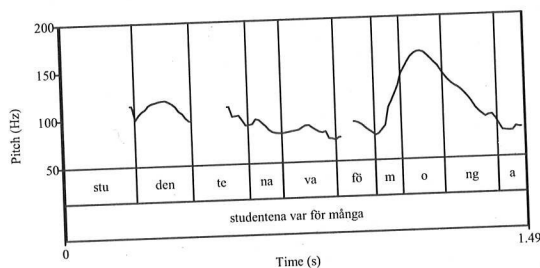
Figur 14. Den prosodiska frasen/det prosodiska ordet *i skärgården då* i Nagu.

I dialektalt material är det vanligt att man avslutar en fras med ett extra ord som kan vara en diskurspartikel eller något annat funktionsord. Detta ord hör i allmänhet till samma prosodiska ord som det förgående ordet och fungerar som gränssignal. I figur 14 faller tonen först på ordet *då* även om den i dialekten i Nagu förväntas falla på den sista stavelsen av ett sammansatt ord. Denna typ av intonationsmönster är så vanlig även i dialekten i Solf att ett prosodiskt ord borde tas under noggrannare granskning då man undersöker dialektal variation (Aho u.u.).

Fokal accent i dialekterna i Åboland

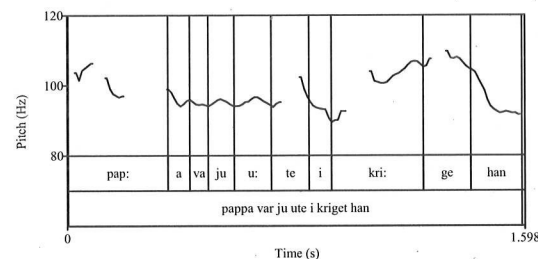
Inom den svenska prosodiska modellen som utarbetats av Bruce och Gårding (1978) ges en ny tolkning för de tvåtoppiga ordaccenterna i Gårdings (1977) accenttypologi. Den andra toppen i en tvåtoppig ordaccent anses bero på fokusering, eftersom sådana ord som uttalas isolerade alltid är fokuserade. Även gränssignaleringen är en del av ord som uttalas isolerade. Fokuseringens tonala realisering, fokal accent, är en kritisk faktor vid gruppering av dialekter. Med den fokala accenten avses den högsta graden av framhävnings. Den realiseras på två olika sätt, vilka skiljer sig dialektalt. Fokal accent realiseras i frasen antingen som ett större tonalt omfång för det

accentuerade ordet eller som en extra tillagd tonal gest för ordet i fokus. I dialekterna med en entoppig ordaccent sammanfaller den fokala accenten vanligen med den accentuerade stavelsen i en fras. I dialekterna med en tvåtoppig ordaccent visar sig däremot ofta en extra meloditopp efter den accentuerade stavelsen. I finlandssvenskan förväntas realiseringen av fokal accent falla på den huvudbetonade stavelsen i ordet (Bruce 1998: 109; Bruce och Gårding 1978). I figur 15 frasen *studenterna var för många* är uttalad av en äldre man som talar finlandssvenska standardspråk. Frasens sista ord är fokuserat. Den fokala accenten visar sig på stavelsen *mån* som höjning och sänkning av grundtonskurvan. Den högsta tontoppen är i mitten av vokalen *å*. Både enstaviga och tvåstaviga ord med initialbetoning har nästan alltid denna typ av melodiförlopp. Fokuseringen ökar tontoppens höjd jämfört med ett ord som inte är fokuserat.

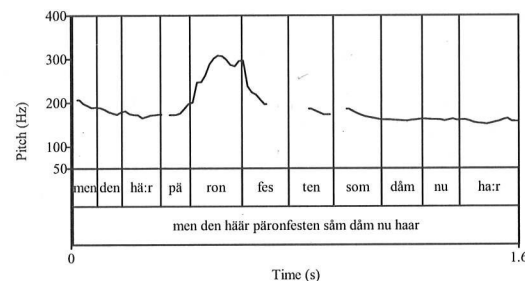
Figur 15. Frasen *studenterna var för många* i det finlandssvenska standardspråket med fokal accent på stavelsen *mån*. Stavelsen *den* har ordaccent.

Såsom i det finlandssvenska standardspråket signaleras fokuseringen i dialekterna i östra Åboland med en större tongest på den accentuerade stavelsen, men tidpunkten för höjning och nedgång av tonen i Åboland är tidsmässigt senare än i Helsingfors på samma sätt som accentgesten i enkla ord (se figur 3). I Helsingfors faller tonen från och med mitten av den betonade stavelsen men i östra Åboland stiger den mot slutet av stavelsen. I figur 16 har vi en fras från dialekten i Kimito. Frasen *pappa va ju ute i kriget han* 'pappa var ju ute i kriget' är uttalad av en äldre kvinna (Spara talet). Ordet *kriget* [kri:ge] har en fokal accent. Frasens sista ord är fokuserat. I figur 16 fortsätter tonfallet i slutet av frasen på det extra ordet *han* som förstärker gränssignaleringen.

Figur 16. Frasens *pappa va ju ute i kriget han* i dialekten i Kimito.

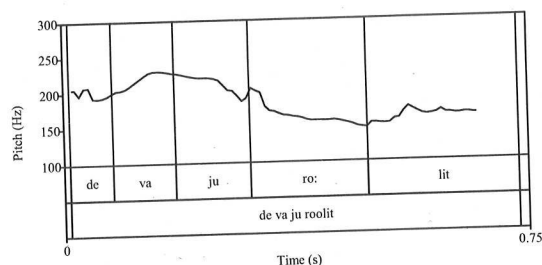
Signalering av fokal accent i dialekten i Nagu avviker från dialekterna i östra Åboland. I mitten av frasen realiseras den fokala accenten vanligen med en större tonal gest på den accentuerade stavelsen. Det fokuserade ordet har vanligen två tontoppar om det har accent II (se fig 7). Figur 17 visar ett exempel med ett fokuserat ord som har accent I i rikssvenskan. I frasen *men den här päronfesten som dom nu har* är ordet *päron* 'potatis' fokuserat. Talaren är en yngre kvinna (Spara talet). Frasens sista ord är fokuserat. Denna typ av ett tonalt mönster är vanlig också i dialekten i Solf (Aho u.u.).

Figur 17. Frasens *men den här päronfesten som dom nu har* i dialekten i Nagu. Ordet *päron* är fokuserat.

Om det fokuserade ordet i dialekten i Nagu är i slutet av frasen får den sista stavelsen en tontopp oberoende av antalet stavelser i ordet. Figur 18 återger en fras av samma person som i figur 17. I frasen *de va ju roligt* 'det var ju roligt' är ordet *roligt* [ro:lit] fokuserat. Tontoppen på den obetonade stavelsen *lit* är ganska låg. I det finlandssvenska standardspråket skulle i detta fall tonen möjligen sänkas ända till ett knarr. Om en sammansättning i dia-

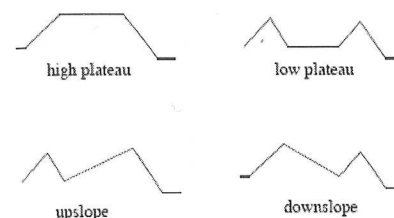
lekten i Nagu är i frasfinal fokuserad position är tontoppen vanligen högre (se figurer 13 och 14).

Figur 18. Frasen *men de va ju rolit* i dialekten i Nagu. Ordet *rolit* är fokuserat.

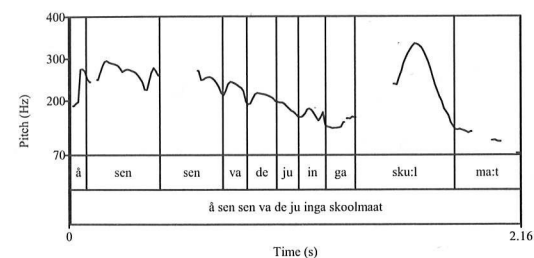
Frasintonation

En viktig parameter vid jämförelse av dialekter är frasintonation. Traditionellt har man slutit sig till ett frasintonationsmönster i ett språk på basis av enskilda, upplästa fraser. I naturligt tal såsom i dialektalt material är frasintonationen dock beroende av prominensförhållanden i frasen och frasens läge i en längre sekvens av tal. Således är det besvärligt att hitta typiska frasintonationsmönster. En lösning på detta problem är att jämföra formen av det tonala mönstret hos de prominenta accenterna i frasen, såsom Bruce (2004) har föreslagit. Särskilt avgörande i detta förslag är ett mönster mellan den fokala accenten och en annan accent. Enligt Bruce (2004) finns det i de svenska dialekterna följande fyra typer av frasintonationsmönster: hög jämn, låg jämn, stigande och fallande (figur 19). Till exempel i Stockholmsområdet stiger tonen i det första accentuerade ordet i frasen och håller sig uppe ända till nästa accentuerade ord och faller därefter ('high plateau'). I södra Finland har svenskan enligt Bruce (2004) ett lågt jämnt tonförlopp mellan accenterna ('low plateau'; se även figur 15) medan de nordfinländska dialekterna har ett högt jämnt tonförlopp ('high plateau') (Bruce 2004). I senare undersökningar har finlandssvenska ansetts ha bara en typ av tonförlopp (Bruce m.fl. 2007).

Figur 19. Fyra typer av frasintonationsmönster enligt Bruce (2004).

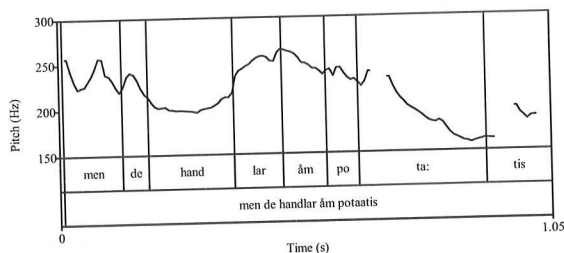
Dialekterna i östra Åboland visar ofta annorlunda frasintonationsmönster än det finlandssvenska standardspråket. Variationen mellan tonkurvornas form mellan accenterna i frasen är dock stor. Det förekommer för standardspråket typiska tonkurvor (se figur 15), men ett mycket vanligt intonationsmönster har en fallande ton före den fokala accenten ('downslope'). I figur 20 återges en fras på Pargasdialekt *å sen sen va de ju inga skoolmaat* 'och sedan var det ju ingen skolmat'. Frasen är uttalad av en äldre kvinna (Pargas 2005). Denna form för det tonala förloppet förekommer ofta i alla dialekterna i materialet. Om den fokala accenten är i början av frasen är tontoppen i det senare accentuerade ordet lägre än i den fokala accenten. Denna typ av intonationsmönster förekommer i dialekterna i centrala och mellersta Sverige (Bruce 2004). Även dialekten i Solf har ofta ett likadant satsintonationsmönster (Aho u.u.).

Figur 20. Frasen *å sen sen va de ju inga skoolmaat* i dialekten i Pargas.

I dialekten i Nagu förekommer samma typ av frasintonationsmönster som i dialekterna i östra Åboland, men också där är variationen stor. I figur 21 ges ett exempel ur materialet i Nagu (Spara talet). Frasen *men de handlar om*

potatis 'men det handlar om potatis' har ett fallande intonationsmönster mellan stavelserna *lar* och *tis*. Stavelsen *tis* har den fokala accenten.

Figur 21. Frasen *men de handlar om potatis* i dialekten i Nagu.

Sammanfattning och diskussion

I de äldre inspelningarna i Svenska litteratursällskapets språkarkiv talar informanterna gamla folkmål, men den nya samlingen (Spara talet) innehåller även sådana informanter som talar det finlandssvenska standardspråket. Men dialektala drag återfinns hos nästan alla informanter. I forskningsmaterialet från Pargas, Kimito och Västanfjärd kan man hitta gemensamma tonala drag, men dialekterna uppvisar också lokala olikheter. De är dock så osystematiska att dialekterna kan prosodiskt grupperas i samma regionala grupp. Typiskt för detta dialektområde är att det är tämligen lätt att finna dialektala drag hos de äldre informanterna, men yngre talar en svenska som prosodiskt låter nästan likadant som det finlandssvenska standardspråket. Nästan alla informanter har dock åtminstone då och då sådana dialektala drag som jag uppfattar som en 'främmande' accent. Hos informanterna i östra Åboland kan jag lokalisera den främmande accenten främst på den betonade stavelsen i ett fokuserat ord. Även sådana informanter som talar standardspråket kan ha enstaka fokuserade ord som har en stigande ton genom den betonade stavelsen antingen fram till stavelsegränsen eller ända till mitten av den följande stavelsen. I det äldre materialet från Språkarkivet har de flesta orden en stigande ton (Kim 2006). I standardspråket har det fokuserade ordet alltid en tontopp i den betonade stavelsen. Därefter faller tonen under samma och följande stavelse (Gårding 1977). På basis av ordaccentens tonala förlopp kan man inte föra dialekterna i östra Åboland till samma grupp som dialekterna i Helsingfors med omgivning.

Dialekterna i östra Åboland har olika typer av ordaccenter som används systematiskt. Även tvåtoppiga accenter förekommer då och då men ingen

betydelseskiljande accent har bevarats. På grund av den slumpmässiga användningen av accenterna är det svårt att på basis av den akustiska analysen bestämma vilken ordaccent som är typisk. I studiet av denna typ av material, där dialektala drag förekommer oregelbundet och relativt sällan men där man dock auditivt förnimmer dialektala drag, kan kvantitativa metoder leda till kontroversiella resultat. Antalet typer kan vara så litet att det verkar som om ingen dialekt talas.

Den största delen av västra Åboland hör traditionellt till den nordfinländska dialektgruppen som har påverkats av sverigesvenskan. Dialekten i Nagu påminner prosodiskt mera om sverigesvenskan än om finlandssvenskt standardspråk. Den tvåtoppiga ordaccenten är mycket vanlig även om det antagligen inte mera finns ett betydelseskiljande accentsystem såsom i västra Nyland och i delar av Åland (Selenius 1972 och 1978; Harling-Kranck 1998). Vi såg dock ett exempel från Nagu där en betydelseskiljande accent eller betydelseskiljande betoning upprätthålls. I materialet från Nagu talar de flesta informanterna dialekt i någon mån. Åtminstone har de ofta en från det finlandssvenska standardspråket avvikande accent även om dialekten inte annars används. Dialekten är inte heller de gamlas språk utan i det nya SLS-materialet (Spara talet) talar den unga kvinnan dialekt men den äldre kvinnan talar nästan standardspråk. Ordaccenterna i dialekten i Nagu påminner om ordaccenterna i östra Åboland men de används mera systematiskt. Dialekten i Nagu påminner mera om de tvåtoppiga svenska dialekterna än om det finlandssvenska standardspråket. Enligt Bruce (1977) realiseras det typiska tonala mönstret av ordaccenter enbart i frasfinal fokuserad position. Detta tycks gälla också dialekterna i Åboland i allmänhet, men den andra tontoppen av accent II kan realiseras även i mitten av en fras.

Sammansatta ords tonala mönster tycks vara ett relevant kriterium på skillnader mellan de svenska dialekterna i östra och västra Åboland. Enligt Bruce (2001) är melodiförloppet hos sammansatta ord ytterst avslöjande för identifiering av dialekterna i Sverige. Även min forskning stärker den uppfattningen. Melodiförloppet hos sammansatta ord tycks ha bevarat de gamla dialektala dragen oftare än ordaccenten. Det tonala mönstret i sammansatta ord i dialekterna i östra Åboland är likadant som mönstret i enkla ord. Nagu visar mera regelmässiga tonala mönster än dialekterna i östra Åboland. De sammansatta orden i fokuserad frasfinal position har i allmänhet en tontopp på den sista stavelsen. Dialekterna i östra Åboland har den bara slumpmässigt. Vanligen håller sig tonen på en hög nivå i slutet av frasen.

Den tonala realiseringen av fokus varierar i dialekterna i Åboland. I östra Åboland får den betonade stavelsen vanligtvis en större accentgest på den betonade stavelsen, men ibland kan en extra tonal gest visa sig i slutet av frasen. I dialekten i Nagu förekommer i stället en extra tontopp i regel i slut-

et av en fras, särskilt i de långa sammansatta orden. I mitten av en fras kan den andra tontoppen av en tvåtoppig accentgest vara högre än den första tontoppen som är på den betonade stavelsen.

Frasintonationsmönster är beroende av prominensförhållanden i frasen. I dialektalt material som inte innehåller separata fraser är det tämligen svårt att finna typiska frasintonationsmönster. Om man med frasintonation avser tonkurvans form mellan de accentuerade orden kan man analysera fraser lättare. I de undersökta dialekterna i Åboland faller tonen ofta från den första accenten ända till början av den andra accenten. Detta tonala mönster är mycket vanligt i dialekten i Nagu. Dialekterna i östra Åboland visar återigen mindre regelbundenhet. Alla dialekter i undersökningsmaterialet har även andra typer av tonala mönster mellan de accentuerade orden.

Resultaten från denna undersökning är tillsvidare preliminära och kräver vidare forskning. För att få kvantitativa resultat borde man ha mer material och kanske också använda konstruerat material, till exempel eliciterade fraser och ordlistor, som skulle vara gemensamma för alla talare i en undersökning. Man kan dock konstatera att den traditionella prosodiska modellen för finlandssvenskan inte beskriver dialekterna i Åboland. Enligt min uppfattning kunde de finlandssvenska dialekterna indelas i tre eller till och med fyra prosodiska grupper på basis av deras tonala egenskaper. Den första gruppen skulle omfatta dialekterna i mellersta och östra Nyland. Den andra gruppen skulle omfatta östra Åboland och norra Österbotten. Den tredje gruppen kunde kanske omfatta västra Nyland, västra Åboland samt mellersta och södra Österbotten. Endast Åland skulle ingå i den fjärde gruppen. Åland kunde egentligen höra till en svensk grupp. Detta förslag till gruppindelning bör dock testas vidare.

Eftersom Åboland är ett övergångsområde mellan de finlandssvenska dialekterna med både finsk och svensk påverkan är grupperingen av dialekterna ytterst svår att göra. Dialekterna i området är ofta prosodiskt närmare rikssvenskan än det finlandssvenska standardspråket men tydligen ses situationen från svenskt håll vara den motsatta eftersom de finlandssvenska dialekterna vanligen ansetts höra till samma grupp. Ett annat problem med gruppindelningen av de finlandssvenska dialekterna är avsaknaden av den betydelseskiljande accenten. I den svenska accenttypologin är detta ett kriterium som åtskiljer dialekter. Men i en prosodisk typologi spelar den fonologiska distinktionen en mindre roll. Även om de flesta finlandssvenska dialekterna inte har en betydelseskiljande accent har många av dem entoppiga och tvåtoppiga fonetiska accenter. Den accentlösa gruppen är således vilseledande och onödig ur det här perspektivet.

Materialförteckning

A. Spara talet (2005–2008). SLS 2098. Språkarkiv. Svenska litteratursällskapet i Finland.

Ort	Bandnummer		födelseår
Nagu	2006:145	yngre man	1977
	2006:143	äldre man	1936
	2007:156	yngre kvinna	1979
	2007:161	äldre kvinna	1953
Pargas	2007:102	yngre kvinna	1987
	2007:107	yngre man	1975
	2007:91	äldre kvinna	1931
	2007:93	äldre man	1939
Kimito	2005:57	yngre kvinna	1985
	2005:66	yngre man	1985
	2005:69	äldre kvinna	1926
Västankfjärd	2005:55	yngre kvinna	1978
	2005:58	äldre man	1938

B. Språkarkivets äldre samling (1958–1987).

Ort	Bandnummer		födelseår
Nagu	FKA 1958:17	äldre kvinna	1900
	FKA 1958:17	äldre kvinna	1891
Kimito	FKA 1986: 3	äldre kvinna	1914

C. Pargas 2005.

Nordicas fältarbete. Inspelningar av Eija Aho. Band: Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet (projektledare prof. Jan-Ola Östman).

Ort		födelseår
Pargas	äldre kvinna	1940
	äldre kvinna	1938
	äldre man	1945

D. Finlandssvenska standardspråket.

1. Materialet har spelats in i laboratoriet vid Institutionen för talvetenskaper vid Helsingfors universitet.

Ort		födelseår
Helsingfors	äldre man	1925
	äldre man	1946

2. Presentationer av dialekterna på CD-skivan som hör till boken *Från Pyttis till Nederveitil*, sammanställd av Gunilla Harling-Kranck (1998).

Litteratur

- Ahlbäck, Olav, 1971. *Svenskan i Finland*. Skrifter utgivna av Nämnden för svenskspråkvård. Stockholm: Läromedelsförlagen.
- Aho, Eija, 2008a. Om prosodin i Liljendaldialekten. I: *Dialekt i östra Nyland. Fältarbete i Liljendal med omnejd* [Dialektforskning 1, Nordica Helsingiensia 14], red. av Helena Palmén, Caroline Sandström och Jan-Ola Östman, s. 39–52. Helsingfors universitet: Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur.
- Aho, Eija, 2008b. Variation i dialektprosodi i de svenska dialekterna i Finland. I: *Svenskan i Finland* 10 [Nordica Helsingiensia 11], red. av Jan Lindström, Pirjo Kukkonen, Camilla Lindholm och Åsa Mickwitz, s. 35–42. Helsingfors universitet: Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur.
- Aho, Eija, (u.u.). *Sulvan prosodiasta*. Dialektforskning: Solf, red. av Jan-Ola Östman. Helsingfors universitet: Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur.
- Aho, Eija & Eeva Yli-Luukko, 2005. Intonaatiojaksoista. I: *Virittäjä* 109: 201–220.
- Berg, Ann-Charlotte, 2002. *Ordaccent finns den? En undersökning av snappertunamålets ordaccent; produktionen, den akustiska länken och perceptionen*. Avhandling pro gradu i svenska. Åbo Akademi.
- Boersma, Paul & David Weenik, 2008. Praat – doing phonetics by computer. <http://www.fon.hum.uva.nl/praat/>.
- Bruce, Gösta, 1977. *Swedish word accents in sentence perspective*. [Travaux de l'institut de linguistique de Lund XII]. Lund: Gleerup.
- Bruce, Gösta, 1982. Developing the Swedish Intonational Model. I: *Working Papers* 22: 51–116. Department of Linguistics, Lund University.
- Bruce, Gösta, 1998. *Allmän och svensk prosodi*. [Praktisk lingvistik 16]. Institutionen för lingvistik. Lund: Lunds universitet.
- Bruce, Gösta, 2001. Secondary stress and pitch accent synchronization in Swedish. I: *Nordic prosody VII*, red. av Thorstein Fretheim, s. 33–44. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Bruce, Gösta, 2003. Nytt om svensk prosodisk typologi. I: *Nordisk dialektologi: sjuande nordiske dialektologkonferansen*, red. av Gunnstein Akselberg, Anne Marit Bødal och Helge Sandøy, s. 279–292. Oslo: Novus.
- Bruce, Gösta, 2004. An intonational typology of Swedish. I: *Speech Prosody 2004*. 23–26.6. Nara, Japan. ISCA Archive. http://www.isca-speech.org/archive/sp2004/sp04_175.pdf
- Bruce, Gösta, Olle Engstrand & Anders Eriksson, 2000. De svenska dialekternas fonetik och fonologi år 2000 (SweDia 2000) – en projektbeskrivning. I: *Folkmålsstudier* 39: 33–54.
- Bruce, Gösta & Eva Gårding, 1978. A prosodic typology for Swedish dialects. I: *Nordic prosody*, red. av Eva Gårding, Gösta Bruce och Robert Bannert, s. 219–228. Institutionen för lingvistik. Lund: Lunds universitet.
- Bruce, Gösta, Björn Granström & Susanne Schötz, 2007. Simulating intonational varieties in Sweden. *Proceedings of the ICPhS*. 6.–10.3. Saarbrücken.

- <http://www.icphs2007.de/conference/Papers/1477/1477.pdf>
- Gårding, Eva, 1974. *Kontrastiv prosodi*. Lund: CWK Gleerup.
- Gårding, Eva, 1977. *The Scandinavian word accents*. [Travaux de l'Institute de Linguistique de Lund XI]. Lund: Gleerup.
- Gårding, Eva & Gösta Bruce, 1981. A presentation of the Lund model for Swedish intonation. I: *Nordic prosody II*, red. av Thorstein Fretheim, s. 33–40. Trondheim: Tapir.
- Gårding, Eva & Per Lindblad, 1973. Constancy and variation in Swedish word accent patterns. I: *Working Papers* 7: 36–110. Phonetics Laboratory, Lund University.
- Harling-Kranck, Gunilla, 1981. De finlandsvenska dialekternas regionala indelning – förslag till gränsdragningar. I: *De finlandsvenska dialekterna i forskning och funktion*, red. av Bengt Loman, s. 65–80. Åbo: Åbo Akademi.
- Harling-Kranck, Gunilla, 1998. *Från Pyttis till Nederveitil. Tjugonio dialektprov från Nyland, Åboland, Åland och Österbotten*. Helsingfors: SLS.
- Hultman, O.F.V. 1939. *Efterlämnade skrifter II*. Föreläsningar över de östsvenska dialekterna. Helsingfors: SLS.
- Kim, Yuni, 2006. Variation and Finnish influence in Finland Swedish dialect intonation. I: *Working Papers* 52: 77–80. Department of Linguistics, Lund University.
- Selenius, Ebba, 1972. *Västnyländsk ordaccent*. [Studier i nordisk filologi 59] Helsingfors: SLS.
- Selenius, Ebba, 1978. Studies in the development of the 2-accent system in Finnish-Swedish. I: *Nordic Prosody*, red. av E. Gårding. [Travaux de l'Institute de Linguistique de Lund XIII], s. 229–236. Lund: Gleerup.
- Selenius, Ebba, 1984. *Pargas med akut och Pargas med grav*. I: *Festskrift till Åke Granlund* 28.4.1984, red. av Lars Huldén och Carl-Eric Thors. [Studier i nordisk filologi 65], s. 223–228. Helsingfors: SLS.
- SLS, Spara talet: <http://www.sls.fi/Sparatalet>
- Svärd, Nina, 2001. Word accents in the Närpes dialect: Is there really only one accent? *Papers from FONETIK 2001*, I: *Working Papers* 49: 160–164. Department of Linguistics and Phonetics, Lund University.
- Tevajärvi, Kerstin, 1982. Intonation in Finland-Swedish: Word and sentence stress in the Helsinki dialect. I: *Working Papers* 22: 173–180. Department of Linguistics, Lund University.
- Wessén, Elias, 1969. *Våra folk mål*. Stockholm: Fritzes.